irodalmi magazin

KASSÁK

2023 / 2
XI. ÉVFOLYAM
2000 FT

Tartalomjegyzék

in Kassák Lajos

1 Pataky Adrienn: Köszöntő

„Elég volt az ömlesztett szépből”

5 Pataky Adrienn: Az ízlés mint a morál iránytűje. Interjú Kappanyos Andrással
14 Tolvaj Zoltán: Kassák-inspiráció
15 Kassák Lajos: Költészetem
16 Suhajda Péter: Kassák a mérlegen
21 Szénási Zoltán: „makacsul bizsergő parázs a rettenetes nagy hamu alatt”. Babits és Kassák
26 Géczi János: Kassák-inspiráció
27 Kassák Lajos: Gyászdob

Fotó: Czimbal Gyula

5
Pataky Adrienn
Az ízlés mint a morál iránytűje
Interjú Kappanyos Andrással

28 Dobó Gábor: Kis folyóiratok, nagy ambíciók. Kassák 365 című röpirata mint művészeti program és helyfoglalási kísérlet
34 Balázs Imre József: Kassák Lajos az Európai Iskola korszakában
41 Szombathy Bálint: Kassák-inspiráció

„angyalvért fejtem itt a csillagokból”

43 Molnár Krisztina: Kassák és az avantgárd. Interjú Szeredi Merse Pállal

Fotó: Czimbal Gyula

43
Molnár Krisztina
Kassák és az avantgárd
Interjú Szeredi Merse Pállal

50 Szolláth Dávid: Kassák Lajos mint önmaga hőse
57 Mekis D. János: Élettörténet és poétika. Kassák Lajos: *Egy ember élete*
65 Aczél Géza: Kassák-inspiráció
66 Osztroluczky Sarolta: „Ez lennék én?”. Képi önreprezentáció Kassák Lajos három versében
67 Kassák Lajos: Szegénységemmel körbe-körbe. I. Szonett egy gyermekkori képemhez
68 Kassák Lajos: „Szegény”-pózban

Kassák Lajos és Kassák Lajosné Kárpáti Klára a szigligeti Festetics-kastélyban az Írók Alkotóházának teraszán 1965-ben (Fortepan/Hunyady József)

66
Osztroluczky Sarolta
„Ez lennék én?”
Képi önreprezentáció
Kassák Lajos három versében

72 Kassák Lajos: Egy fényképem alá
74 Lackfi János: Kassák-inspiráció
75 Kassák Lajos: Tintahal
76 Lőrincz Csongor: Lírai röntgenképek. Kassák és József Attila korai költészete
80 Kassák Lajos: A ló meghal a madarak kirepülnek (részlet)
83 Zalán Tibor: Kassák-inspiráció
84 Földes Györgyi: Kassák avantgárd regényei a klaszszikus és a korporális narratológia tükrében

Fotó: Czimbal Gyula

93
László Laura
Katedra nélküli mester
Interjú Sasvári Edittel

„Jövőmért ne aggódjatok.”

93 László Laura: Katedra nélküli mester. Interjú Sasvári Edittel
98 Tüskés Anna: „Az író és a festő minden művemben egybefonódik”. Kassák Lajos festészete
104 Sirokai Mátyás: Kassák-inspiráció
105 Almássy Balázs: Kassák Lajos a közoktatásban
110 Petőcz András: Kassák-inspiráció
111 Kassák Lajos: 0 x 0 = 0

Kassák 1960-as párizsi kiállításának plakátja (a Kassák Múzeumban kiállítva, fotó: Czimbal Gyula)

98
Tüskés Anna
„Az író és a festő minden művemben egybefonódik”
Kassák Lajos festészete

112 Horváth Kornélia: Kassák Lajos és a neoavantgárd költészet két változata: Szőcs Géza, Géczi János
114 Szőcs Géza: A szakadt papír másik oldala
118 Áfra János: Kassák-inspiráció
119 Kassák Lajos: Magányos fa a parton
120 Pataky Adrienn: Hangköltészet és vizuális irodalom. Kassáki hagyományok és/avagy neoavantgárd a magyar lírában
125 Szkárosi Endre: Az akasztott ember távozik
126 Fenyvesi Ottó: Kassák-inspiráció

128 Adrienn Pataky: Editor’s greeting

A *Vagyonom és fegyvertáram* című Kassák-verseskötet borítója (Magvető, Budapest, 1963, a Kassák Múzeumban kiállítva, fotó: Czimbal Gyula)

105
Almássy Balázs
Kassák Lajos a közoktatásban

„Az író és a festő minden művemben egybefonódik”

Kassák Lajos festészete

Tüskés Anna

Kassák Lajos a 20. századi magyarországi festészet, s azon belül a konstruktivizmus meghatározó alkotója, festészetéről azonban mindmáig nem született önálló monográfia. Talán nem is születhet, hiszen az elválaszthatatlan írói, költői, szerkesztői, művészetelméleti munkásságától. Többféle tudományterület együttes magasszintű ismerete szükséges az életmű átfogó bemutatásához.

A festészetét tárgyaló tanulmányok sora az 1960-as évek második felében kezdődött Körner Éva elemzésével (*Kassák Lajos a magyar és nemzetközi művészetben*). 1977-ben Rózsa T. Endre *Kassák Lajos, az ismeretlen festő* címmel közölt tanulmányt, sürgetve a monográfiához szükséges alapkutatásokat. Vadas József két év múlva megjelent *A konstruktőr* című könyve az első átfogó kísérlet a monográfiára.

Születésének századik évfordulóján, az 1987-ben megjelent kiállításkatalógusban Andrási Gábor foglalkozott először behatóan festészetének két fő korszakával – az 1920-as évek első felének konstruktivista képarchitektúráival, majd az 1950-es és 60-as évek lírai absztrakt képeinek elemzésével. Míg Csaplár Ferenc az 1950-es és 60-as évek kollázsait elemezte, Passuth Krisztina a közép-európai avantgárd kapcsolatrendszerben helyezte el Kassák képzőművészeti munkásságát az 1990-es években. A monográfia lassan megvalósítható közelségbe kerül, mivel Sasvári Edit, Szeredi Merse Pál, Imre Györgyi és mások az elmúlt két évtizedben alaposan kikutatták többek között az önálló kiállítások létrejöttének körülményeit.

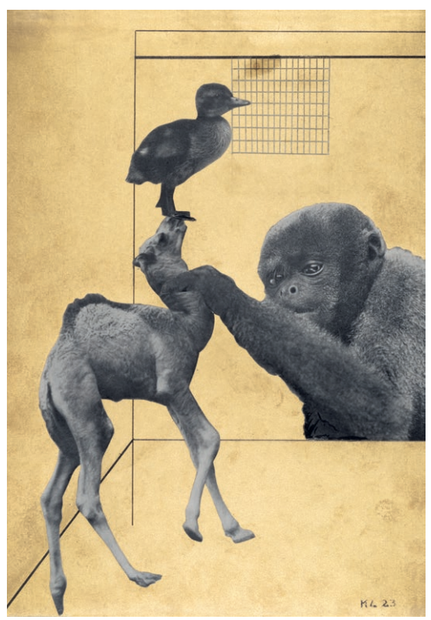

▸ Kassák Lajos: *Állatkollázs*, kollázs, papír, 30×21,7 cm, 1923 (forrás: PIM – Kassák Múzeum)

Az életében rendezett egyéni tárlatok sora viszonylag rövid, összesen tizennégy volt: három az 1920-as években, a többi élete utolsó egy évtizedében.

Az életében rendezett egyéni tárlatok sora viszonylag rövid, összesen tizennégy volt: három az 1920-as években, a többi élete utolsó egy évtizedében. Pontos műtárgylista, kiállítási katalógus és fotódokumentáció hiányában azonban nehéz megállapítani, hogy melyik tárlaton pontosan mit állított ki. Ennél még nehezebb vállalkozás a csoportos kiállításokon való részvételének kinyomozása. A különböző nyelvű – immár részben digitalizálva hozzáférhető és kereshető – sajtót böngészve gyakran találkozhatunk Kassák mint képzőművész kiállító nevével. Két példa: „kubista mintájú diványpárnákkal” szerepelt 1928-ban a frissen alakult Kultúrszövetség kiállításán. Megtaláljuk nevét a 1931. május 20.–augusztus 15. között a párizsi Petit Palais des Beaux-Arts-ban megrendezett a Nemzetközi Művészeti Könyvvásár katalógusában, mint illusztrátor.

A halála után kilenc évvel, 1976-ban megnyílt a tárgyi és szellemi hagyatékát őrző Kassák Múzeum, minden rá irányuló kutatás kiindulópontja. Emellett több magyarországi, szlovákiai és németországi múzeum őriz számos Kassák-festményt, grafikát: a Magyar Nemzeti Galéria, a székesfehérvári Csók István Múzeum, a pécsi Modern Magyar Képtár, a Szombathelyi Képtár, az Érsekújvári Művészeti Galéria és a nürnbergi Neues Museum. Számos festménye azonban magántulajdonban van. Festészeti munkássága kutatásának további nehézsége, hogy sok elveszett az 1920-as évek alkotásai közül. Mivel élete utolsó évtizedében megnövekedett a – főleg külföldi – kereslet korai művei iránt, megpróbálta rekonstruálni elveszett műveit, és másolatokat is készített a műkereskedelmi igény kielégítésére.

A halála után kilenc évvel, 1976-ban megnyílt a tárgyi és szellemi hagyatékát őrző Kassák Múzeum minden rá irányuló kutatás kiindulópontja. Emellett több magyarországi, szlovákiai és németországi múzeum őriz számos Kassák-festményt, grafikát [...].

Festészetének egyik súlypontja az 1920as évek első felére esik, amikor konstruktivista képeket és dadaista kollázsokat készített. Legismertebb sorozata a *Képarchitektúra*. Ezeknek a képeknek két típusa különíthető el. Az egyiken a színes formák mozaik módjára teljesen kitöltik a rendelkezésre álló felületet, a másikon nem: az alakzat hol a kép alsó szélén áll, és elemei alulról felfelé épülnek egymásra, hol üres tér veszi körül. Kassák épülettervein bizonyos elemek

▲ Kassák Lajos: *Térkonstrukció*, tempera, karton, 28,5×22 cm, 1922 (forrás: PIM – Kassák Múzeum)

▲ Kassák Lajos: *Férfi bottal*, 1945-56 között, tus, papír, 35×25 cm (forrás: PIM – Kassák Múzeum)

Az 1930-as években abbahagyta a festést, rajzolást, viszont annál többet járt kiállításokra és festőműtermekbe. Az előbbiről kiállításkritikái, az utóbbiról műteremlátogatási beszámolói tanúskodnak.

A szerkesztésbeli következetlenség és a körzőt-vonalzót gyakran kiegészítő vagy helyettesítő „szabadkéz"-i rajz jelzi, hogy Kassák „geometrikus absztrakciója" nem ragaszkodott a mérnöki precizitáshoz.

háromdimenzióban vannak, de a konstrukció egésze mégis síkszerű. Térkonstrukcióin a sík-konstrukciót egy fekvő hasábra vagy hátranyúló négyszöglapra (posztamensre vagy „talpra") állítja, így az bizonytalan lemez hatását kelti. Másutt az egymást gyakorlatilag kizáró rövidülések következtében egyes síkok elszabadulni látszanak a kompozíciótól. A szerkesztésbeli következetlenség és a körzőt-vonalzót gyakran kiegészítő vagy helyettesítő „szabadkéz"-i rajz jelzi, hogy Kassák „geometrikus absztrakciójában" nem ragaszkodott a mérnöki precizitáshoz. Nem zavarta, ha egy-egy vonal nem nyílegyenes, vagy ha konstrukciója olykor „szabálytalan" idomokból (is) állt. Elemi eszközökkel és túlnyomórészt rajzlap-méretben dolgozott. A korai művein uralkodó síkszerűség statikussággal párosul, a képarchitektúrák és térkonstrukciók elemei alárendelődnek a konstrukció egészét uraló egyetlen törvénynek.

A *MA képeskönyv* (1922) és a *DUR mappa* (1924) rajzai e téren kivételt képeznek. A kompozíciók egyensúlya ezeken más természetű, kevésbé zárt és mozdulatlan, mint a képarchitektúráknál. A kanyargó, kunkorodó és hullámzó vonalak könnyeddé és áttetszővé teszik ezeket a munkákat. A nyilak, szaggatott vonalak és a bevonalkázott felületek a *DUR mappa* rajzain mintha valamilyen szerkezet elvi vázlataként annak működésére utalnának.

A linó- és fametszetek a fekete-fehér kontrasztokkal és a pozitív–negatív formák ellentéteivel érik el hatásukat. E két metszettípus rendkívül elterjedt a korszak avantgárd irányzatai között, egyrészt olcsósága és anyag-igénytelensége miatt, másrészt azért, mert rendkívül szuggesztív alkotásokat lehetett így létrehozni. A korabeli nyomdatechnikának megfelelően ezeket a metszeteket klisékészítés nélkül, „eredetiben" tördelték be a szedett szöveg közé. A Ma gyakran közölt ilyen „eredeti"-ről nyomott műmellékleteket. Fametszetek díszítik az *1-MA (Asszonyomnak)* című, 1921 tavaszán megjelent verses füzetét.

A papírkollázsok képterét figurális motívumok (óra, naptár, szamár) és betűk töltik ki. Az elemek összezártak: vagy szorosan illeszkednek egymáshoz vagy átfedik egymást. A különféle színű és minőségű papírok rétegeiből faktúra keletkezik. Kompozícióin a hangsúlyosabb szövegrészleteket elsősorban azok verbális-szimbolikus tartalma alapján választja ki.

A bécsi emigrációból 1926-ban hazatérve kísérletet tett a képarchitektúra (és a mögötte meghúzódó szellemi és társadalmi radikalizmus) továbbvitelére. 1928-ban önálló kiállításon mutatta be műveit az Andrássy út 17. szám alatti Mentor könyvesbolt és galéria (1922–1930) kiállítótermében, ami azonban nem volt sikeres. Ettől kezdve az alkalmazott grafika – a reklám és a modern tipográfia – felé fordult érdeklődése. Az Útban az elementáris tipográfia felé című 1928-as írásában a jó vizuális reklám ismérveiként az egyszerűséget és tisztaságot hangsúlyozta – ez „elementáris színeivel és dinamikus formatagozódásaival kíváncsivá és határozottá tesz bennünket." (Magyar Grafika, 1928/5–6., 144–148.) 1929-ben a KUT kiállításán „fára felragasztott lécdarabokkal és papírszeletekkel, mint az ún. »képarchitektura« művésze szerepelt." (Fóthy János, *A KUT kiállítása a Nemzeti Szalonban*, Pesti Hírlap 1929. január 8., 7.)

Az 1930-as években abbahagyta a festést, rajzolást, viszont annál többet járt kiállításokra és festőműtermekbe. Az előbbiről kiállításkritikái, az utóbbiról műteremlátogatási beszámolói tanúskodnak.

Az 1946-ban Békásmegyerre, festőbarátja, Gadányi Jenő közelébe költözött Kassák hetente kétszer járt be a fővárosba. A Szociáldemokrata Párt parlamenti képviselőjeként tagja volt az országgyűlés könyvtári és múzeumi bizottságának. A közéletben főként íróként szerepelt, s mint ilyen kapott Szabadság-díjat 1946-ban, Mikszáth-emlékérmet 1947-ben. Jobban érvényesült képzőművész énje a Kultuszminisztérium Művészeti Osztályától községi kultúrnapok szervezésére kapott megbízásában. 1949-től a közélettől és publikálástól visszavonulva a festészet felé fordult mintegy két évtizedes képzőművészeti inaktivitás után. Figurális alkotásokat – tájképeket, csendéleteket, ember- és állatábrázolásokat – készített, az 1920-as évekbeli absztrakciónak nyoma sincs. Gadányi módszerét alkalmazva nagyrészt a természeti élmény nyomán születő „műtermi" képek készülnek. Természetelvű figurális képei lírai-hangulati naplójellegűek. Békásmegyeren „sem természeti kivágást festettem, hanem a magam indulat-hullámzását,

▼ Kassák Lajos: *Kompozíció*, olaj, vászon, 100×70 cm, 1958 (forrás: PIM – Kassák Múzeum)

A múzeumok és magángalériák érdeklődése a húszas évek konstruktivista képarchitektúrákra irányult, ezért Kassák régi, elveszett műveit újrafestette és parafrazálta.

▼ Kassák Lajos: *Kompozíció*, olaj, karton, 35×25 cm, 1956–1967 (forrás: SZM – MNG, © Szépművészeti Múzeum 2023, HUNGART © 2023)

de nem közvetlen, hanem közvetett módon" – írta e korszakára emlékezve 1961-ben. (KASSÁK Lajos, *Önarckép – háttérrel. III.*, Kortárs 1961/10., 601.) 1957 tavaszán rendezhetett ismét kiállítást, először Gábor Marianne-nak a Váci utcai Csók István Galériában, majd hetvenedik születésnapja alkalmából neki magának nyílt tárlata ugyanott, amit Bálint Endre nyitott meg. Negyed század után ez az első önálló kiállítása. A kiállítása kapcsán Gách Marianne-nak adott interjújában azt mondta, hogy az eltelt nyolc év alatt „száznál több képet festett". (GÁCH Marianne, *„Az író és a festő minden művemben egybefonódik". Kassák Lajos munkájáról beszél, kiállítása rendezése közben*, Esti Hirlap 1957. március 29., 2.) A rajzok és festmények között szinte realista és természetelvű absztrakciót mutató képek egyaránt találhatók. Az 1958-ban megjelent, az elmúlt hat év költői és grafikusi termését közlő *Költemények, rajzok* című kötetének képei ugyanezt a kettősséget hordozzák, ahogy az 1962-es *Szerelem, szerelem* című.

Az 1950-es évek második felében jelentős stílusváltás következett be festészetében. Ismét absztrakt képeket és grafikákat alkotott, azonban nem geometrikus szerkesztettségű elemekből épülnek ezek, mint a húszas években, hanem lágy, amorf foltokból. Az absztrakcióhoz való visszatérésének fő oka a nyugat-európai művészettörténeti és kereskedelmi érdeklődés a tízes-húszas évek kelet-európai klasszikus avantgárdja iránt. A múzeumok és magángalériák érdeklődése a húszas évek konstruktivista képarchitektúrákra irányult, ezért Kassák régi, elveszett műveit újrafestette és parafrazálta. Szerigráfia sorozatokban ismét közzétette korai képarchitektúráit, és „kettős datálású" munkákat készített (*Önarckép-kollázs*, 1923–64). Grafikáin is megjelent az absztrakció, amelynek jó példája az 1962 őszén a Jelenkor folyóiratnak küldött három tusrajza, amelyek a decemberi számban jelentek meg.

Kassák képzőművészeti munkásságának 1910-es és 20-as évekbeli szakasza az európai avantgarde mozgalmak élvonalába tartozott, képarchitektúrái Bortnyik Sándor, Moholy-Nagy László, Malevics és El Liszickij korabeli műveivel állíthatók rokonságba. A második világháború után tagja volt Európai Iskolának, majd 1949-től nyolc évig Gadányi Jenő természetelvű absztrakciójához közeli felfogásában alkotott. Utolsó évtizedének művei a lírai absztrakció körébe sorolhatók, szigorú geometrikus formák helyett lágy foltokból építkeznek.

▲ Kassák Lajos: *Szürke vízió*, olaj, vászon, 99,5×90,3 cm, 1969 (forrás: PIM – Kassák Múzeum)